

Király István Mihály¹

Moszad-műveletek a technológiai fölény megtartásáért

Mossad Operations in the Interest of Keeping Technological Supremacy

Absztrakt

Izrael egy fiatal, kis ország, amelyet megalakulása óta számtalan veszély fenyeget. Az ellenséges szomszédok jelenléte és nyomasztó létszámbeli fölénye miatt a zsidó államnak két aspektusból mindenképpen az ellenségei előtt kellett és kell járnia: az egyik az információ, a másik a technológia. Ez az írás három esettanulmány bemutatásával vizsgálja, hogyan kapcsolódott össze e két terület az ország eddigi történelme során, és hogy miként tudta megőrizni Izrael Állam az ellenségeivel szemben kiemelten fontos technológiai fölényét a megfelelő információknak és titkosszolgálati műveleteinek köszönhetően.

Kulcsszavak: Moszad, Izrael, Irak, Mig-21, Gerald Bull, atombomba

Abstract

Israel is a young, small country that has been endangered by countless dangers since its foundation. Due to the presence of hostile neighbours and their overwhelming superiority regarding manpower, the Jewish state must be ahead of its enemies in two aspects: information and technology. This paper examines how these two areas have been linked in the country's history so far, and how the State of Israel has been able to maintain its technological superiority over its enemies due to adequate information and secret service operations.

Keywords: Mossad, Israel, Iraq, Mig-21, Gerald Bull, nuclear bomb

¹ Nemzeti Közszerológálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz – National University of Public Service Faculty of Military Sciences and Officer Training, Doctoral School of Military Sciences, PhD Student, e-mail: kiraly.istvan.mihaly@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9405-5843>

Operation Diamond

Az Operation Diamond elnevezésű műveletben a Moszad célja a kor legfejlettebb szovjet vadászpilótájának, a Mig-21-es (NATO terminológiában: Fishbed) megszerzése volt. Maga az eszköz széles körben elterjedt volt a Szovjetunióban, a keleti blokk országaiban, valamint a Szovjetunióval jó kapcsolatot ápoló országok körében. Ennek köszönhetően a modell hadrendbe állt Egyiptomban, Szíriában és Irakban is az 1960-as évek elejétől.² Mielőtt azonban kihasználhatták volna a vadászgép jelentette előnyöket, Izrael már mindent tudott annak erősségeiről és gyengeségeiről egyaránt.

Az első művelet, amely egy Mig megszerzését célozta (egészen pontosan egy Mig-17-esről volt szó), Egyiptomban zajlott. Jean Thomas Moszad-ügynök és csapataának feladata az volt, hogy találjanak egy olyan pilótát az egyiptomi haderőnél, aki a Mig-17-est repüli és hajlandó 1 millió dollárért cserébe átrepülni a gépével Izraelbe. Kapcsolatba is léptek egy Adib Hanna nevű pilótával, aki azonban az együttműködés helyett értesítette az egyiptomi hatóságokat. Letartóztatásuk után 1962 decemberében Thomast és apját felakasztották, míg társaikat hosszú börtönbüntetésre ítélték.³ A kudarc azonban nem jelentette a hasonló műveletek végét. Két évvel később sikerült meggyőzni egy egyiptomi pilótát, Mohammad Abbas Helmyt az együttműködésről, aki egy Jakovlev Yak-11 oktatógéppel együtt dezertált Izraelbe.⁴ Egy oktatógép azonban közel sem azonos a fejlett vadászgépekkel, így a Moszad tovább dolgozott a Mig-ek megszerzésén, azonban egyiptomi erőfeszítéseik hiábavalónak tűntek, így máshol kezdték el keresni a lehetőséget. A megfelelő alkalmat pedig végül egy Ezra Zelkha nevű iraki zsidó kereskedőtől (kódneve Yusuf, más források szerint a valódi neve Yusuf Shemesh⁵) származó információ szolgáltatta. Ő Teheránban felvette a kapcsolatot az izraeli szolgálatokkal (akkor még voltak diplomáciai kapcsolatok Izrael és Irán között, a perzsa állam nem törekedett Izrael elpusztítására), és tudtukra adta, hogy egy 15 fős, az iraki légierő tisztjeiből álló delegáció fog továbbképzésre utazni az Amerikai Egyesült Államokba (a továbbiakban: USA, Egyesült Államok) 1965 februárjában. A helyszín a texasi Lackland melletti Randolph légibázis volt, a továbbképzés oka pedig az volt, hogy az éppen akkor hatalmon lévő iraki vezetést főleg a britek által kiképzett katonák alkották, akik próbálták visszaállítani a korábbi baráti viszonyt az Egyesült Államokkal és Nagy-Britanniával.⁶ Ezenkívül elmondta, hogy ismer egy olyan pilótát, aki hajlandó lehet átrepülni Mig-21-esével Izraelbe: Munir Redfát, egy iraki keresztényt. Redfa, habár őrnagyi rendfokozattal rendelkezett, mégis tapasztalt némi megkülönböztetést vallási hovatartozása miatt, például

² Mladenov, Alexander: Mikoyan-Gurevich MiG-21, Osprey Publishing Ltd., Oxford, 2014, 4., 49.

³ Black, Ian – Morris, Benny: Israel's Secret Wars: A History of Israel's Intelligence Services, Grove Press, New York, 1992, 206–207.

⁴ Hare, Thomas van: Defection to Israel, 2015, <http://fly.historicwings.com/2015/04/defection-to-israel/> (Letöltve: 2019. 05. 12.)

⁵ Pascovich, Eyal: "Operation Diamond" (1966)- Obtaining the MiG-21 Jet Fighter's Technologies, é. n., 8. <http://lecturersold.haifa.ac.il/he/Hev/epascovich/Documents/Pascovich.pdf> (Letöltve: 2019. 05. 12.)

⁶ Cooper, Tom: In 1966, Israeli Intelligence Convinced an Iraqi Pilot to Defect with His MiG-21 Fighter, 2016, <https://nationalinterest.org/blog/the-buzz/1966-israeli-intelligence-convinced-iraqi-pilot-defect-his-17504> (Letöltve: 2019. 05. 12.)

hogyan lakóhelyétől távol állomásoztatták, soha nem repülhetett teli tankkal; ezenkívül ellenezte a kurdok ellen folytatott műveleteket is.⁷

Tom Cooper szerint azonban Munir Redfa csak a negyedik számú jelöltje volt a Moszadnak a feladat végrehajtására. Miután a 15 fős delegáció megérkezett az Egyesült Államokba, az iraki tisztet azonnal női Moszad-ügynökök környékezték meg. Először Hamid Dhahe főhadnagyot próbálták beszervezni, ám ő visszautasította az ajánlatot. Ezt követően az izraeli ügynök három napot adott Dhahenak, hogy elhagyja az USA területét. Miután ez nem történt meg, a főhadnagyot agyonlőve találták meg egy bárban (egy rövid áramszünetet követően, amely lehetőséget biztosított a likvidálására). Ezt követően az iraki vezetés a delegáció hazahívásáról döntött, azonban a tisztak közül hárman is – Redfa mellett még Shaker Mahmoud Yusuf és Mohammad Raglob – „szeretőket” hoztak magukkal vissza. Yusuf „barátnője” pár nappal a küldöttség hazatértét követően érkezett meg Bagdadba, majd amikor ő is visszautasította az együttműködést, Ezra Zelkha, aki egyébként minden találkozót filmen rögzített, belépett a szobába és agyonlőtte Yusufot. Raglob hajlandónak mutatkozott az együttműködésre, de túl sokat kért, így öt nagyjából fél évvel később kilökték egy nagy sebességű vonatból Németországban. Redfa „barátnője” is Irakba utazott, majd ismertette a pilóta lehetőségeit: vagy megteszi, amit kérnek tőle jelentős kompenzáció fejében, vagy kollégái sorsára jut.⁸

Habár máshol a fentieket nem említik, a források nagy része egyetért abban, hogy Munir Redfa a női Moszad-ügynökkel előbb Párizsba, majd Izraelbe repült, ahol találkozott az izraeli légierő akkori parancsnokával, Mordechai „Motti” Hod tábornokkal azon a légibázison, ahova landolni tervezett. A tábornok tájékoztatta a szükséges információkról, és biztosította, hogy a családját kimenekítik Irakból (ezenkívül anyagi kompenzációban is részesült, ennek mértékéről azonban megoszlanak a források).⁹ Redfa végül 1966. augusztus 16-án a bagdadi Tammouz légibázisról felszállva végrehajtotta a dezertálást Mig-21-es vadászgépével.¹⁰ Korábban értesítette az izraelieket arról, hogy aznap 900 km megtételére elég üzemanyagot fog kapni, ezért választotta ezt a napot. Az iraki földi irányítás csak később vette észre a dezertálást, így nem tudták lelőni. Redfának át kellett még repülnie azonban Jordánián is, ahol Ian Black és Benny Morris szerint a helyi légvédelem be is mérte, és kapcsolatba lépett Szíriával, akik azt válaszolták, hogy valószínűleg egy gyakorlaton lévő bombázójukat észlelték.¹¹ Így végül a Mig-21-es és pilótája is nem sokkal később megérkezett a Negev-sivatagban található Hatzor légibázisra.¹²

Izrael a Mig-21-esek megszerzésével hatalmas előnyökre tett szert. Egyrészt megismerték a szovjet vadászgépek erősségeit és gyengeségeit, amelyek később kulcsfontosságúak voltak az arab ellenségeik ellen vívott fegyveres konfliktusok során, másrészt azzal, hogy a Mig-21-esek vizsgálatát lehetővé tették az USA számára

⁷ Kahana, Ephraim: Covert action: the Israeli experience, in: Strategic Intelligence: Johnson, Loch K. (ed.), Understanding the Hidden Side of Government, Praeger, Westport, 2007, 75–76.

⁸ Cooper (2016): i. m.

⁹ Black–Morris (1992): i. m. 208.

¹⁰ Cooper (2016): i. m.

¹¹ Black–Morris (1992): i. m. 208.

¹² Pascovich (é. n.): i. m. 10.

is (akik Project Have Doughnut névvel a különböző forrásokból származó, Migeekkel kapcsolatos információkat a híres 51-es körzetben dolgozták fel, hogy javítani tudják az amerikaiak vietnámi teljesítményét), politikai és katonai előnyökhöz jutottak. Részben utóbbi cselekmény nyomán az Egyesült Államok feloldotta a támadó jellegű fegyverekre vonatkozó exporttilalmat Izrael irányába, így pedig a zsidó állam A-4 Skyhawk és F-4 Phantom repülőgépekre tehetett szert. Ezek megszerzése létfontosságú volt, hiszen az 1967-es hatnapos háború után az izraeli légierő addigi legnagyobb ellátója, Franciaország exporttilalmat vezetett be Jeruzsálemmel szemben.¹³

A Gyémánt Hadművelet tehát egy olyan összetett és bonyolult titkosszolgálati akció volt, amelyben nemcsak hogy a hírszerzői tevékenység szinte összes részterületéről (HUMINT, SIGINT, VISINT¹⁴) érkező információkat szintetizálták, hanem az is megtörtént, hogy egy hálózati személyből lett az akció végrehajtója is. Ezenfelül abból a szempontból is különleges műveletről van szó, hogy Izrael az ország biztonsága szempontjából oly fontos technológiai fölény megtartását vizsgálva két fontos eredményt ért el egyszerre, hiszen egyrészt megszerezte az ellenség azon haditechnikai eszközét, amely katonai szempontból veszélyeztette a zsidó államot, másrészt pedig azzal, hogy jól sáfárkodott a megszerzett vadászrepülőgéppel, hozzájárult ahhoz, hogy az Egyesült Államok hajlandó legyen fejlett technikát eladni a zsidó államnak.

Operation Opera

Az 1967-es hatnapos háborút és az 1973-as jom kippuri háborút követően Izrael tekintete az 1970-es évek második felétől ismét Irak felé fordult. Bagdad ugyanis 1976-ban Osiris osztályú kísérleti atomreaktort vásárolt Franciaországtól, ez pedig aggodalommal töltötte el a zsidó államot, mivel attól tartott, hogy az arab állam valódi céljai atomfegyver megszerzésére irányulnak.

Az iraki atomprogram 1959-ben indult, és 1960-ban már megállapodást is kötöttek a Szovjetunióval nukleáris létesítmények létrehozásáról. Ez meg is valósult, Al-Tuwaythában 1978-ra kiterjedt komplexum épült, amelynek reaktora 5MW-os teljesítménnyel és 80%-os dúsítottaságú uránnal működött. Azonban a szovjetek alapos felügyeletet gyakoroltak a munkafolyamatok felett, így az irakiaknak nem volt lehetőségük katonai felhasználásra elegendő urániumot vagy plutóniumot szerezniük. Ekkor olyan eladó után néztek, akitől olyan technológiát tudnak vásárolni, amely képes ezt biztosítani, és végül 1975-ben Franciaországgal sikerült megállapodniuk egy modern, Osiris osztályú kutatóreaktor megvásárlásáról. Eredetileg Bagdad egy 500 megawattos gázhűtésű grafitos reaktort akart venni, amely eladását a franciák megtagadták, mivel az ilyen típusú eszközt – habár erőművekként is működtek – főként plutónium előállítására használták (40 kg-ot lehetett belőle évente kinyerni).¹⁵ Habár vannak olyan szakértők, akik szerint különböző okok miatt a franciák által Osiraknak nevezett kutatóreaktor nem volt alkalmas nukleáris fegyverek előállítására (vagy legalábbis sokkal több időre

¹³ Pascovich (é. n.): i. m.

¹⁴ HUMINT – Human Intelligence, SIGINT – Signals Intelligence, VISINT – Visual Intelligence.

¹⁵ Bar-Joseph Uri – Handel, Michael – Perlmutter, Amos: Two Minutes Over Baghdad, Routledge, Abingdon-on-Thames, 2004, 40–41.

lett volna hozzá szüksége, mint ahogy azt például Izrael állította),¹⁶ illetve az irakiak végig hangoztatták, hogy programjuk békés célú,¹⁷ sok jel nem ebbe az irányba mutat. Az előbb említett körülményeken túlmenően fontos azt is megemlíteni, hogy ugyan az osiraki valóban kutatóreaktor, ami elvileg tudományos célokat szolgált, de egy olyan fajtáját képviselte a kutatóreaktoroknak (MTR – Material Test Reactor), amely azt vizsgálta, hogyan reagálnak a reaktorokban használt különböző anyagok az őket ért sugárzásra. Az ilyen kutatóreaktorokat az erőművek építésére képes államok azért építették, hogy a kapott eredményeket felhasználhassák fejlesztéseik során.¹⁸ Mivel azonban Irak nem volt képes atomerőművek építésére, egy ilyen eszköz beszerzése (főleg, hogy állítólag ez volt az első lépés a saját, békés célú atomprogramja létrehozásához) számára logikátlannak tűnik. Azonban ha katonai célú fejlesztésekben gondolkodunk, már indokolható a választás: a reaktor fűtőanyaga magasan dúsított uránt tartalmaz, illetve a benne végzett kísérletek során plutónium keletkezik. Mindkét anyag alkalmas atombomba előállításához.¹⁹

Izrael már a kezdetektől veszélyben érezte az ország biztonságát az iraki atomprogram miatt. Ennek megfelelően a Moszad is igyekezett mindent megtenni annak szabotálása, késleltetése érdekében. Fontos volt viszont, hogy megfelelő mennyiségű és minőségű információra tudjanak szert tenni, ezért a szolgálat már 1977-től összedolgozott az Izraeli Védelmi Erők (IDF) 8200-as SIGINT-ért felelős egységével és a haderő technikai igazgatóságával. Az együttműködés eredményeképpen sikerült azonosítani azokat a kulcsszavakat és kifejezéseket, amelyeket figyelniük kellett a nemzetközi táviróhálózaton, illetve a Bagdad–Párizs nemzetközi telefonhívások lehallgatása alkalmával.²⁰ Az így megszerzett információk alapján először célzott szabotázsakcióval próbálták a franciák tudtára adni, hogy jobb volna, ha nem szállítanák le a reaktort: 1979. április 6-án robbanás történt abban a franciaországi létesítményben, ahol a reaktor egyes alkatrészei várták, hogy elvigyék őket Bagdadnak.²¹ Ennek hatására az eladó olyan klauzulát foglalt a szerződésbe, amely biztosította volna szakértői számára a helyszíni ellenőrzést tíz éven keresztül.²² Ez azonban az izraelieket nem nyugtatta meg, és miután belátták, hogy habár késleltetni igen, de leállítani nem tudták a reaktor legyártását és leszállítását, más módszerekhez fordultak. 1980. június 14-én egy párizsi hotelben holtan találták Yahya El Mashadot, az iraki atomprogram egyiptomi állampolgárságú vezetőjét.²³

¹⁶ Wilson, Richard: Letters to the Editor, 2005, www.theatlantic.com/magazine/archive/2005/03/letters-to-the-editor/303727/ (Letöltve: 2019. 05. 18.); Ragaini, Richard C. (szerk.): International Seminar on Nuclear War and Planetary Emergencies: 29th session, World Scientific Publishing, Singapore, 2003, 33.

¹⁷ Sciolino, Elaine: The Outlaw State: Saddam Hussein's Quest for Power and the War in the Gulf, John Wiley & Sons, Hoboken, 1991, 152.

¹⁸ Bar-Joseph – Handel – Perlmutter (2004): i. m. 42.

¹⁹ Vandenbroucke, Lucien S.: The Israeli Strike Against OSIRAQ – the dynamics of fear and proliferation in the Middle East, *Air University Review*, (1984/September-October) 36.

²⁰ Dr. Rafael OFEK: „Operation Opera”: Intelligence Behind-The-Scenes, <https://www.israeldefense.co.il/en/content/operation-opera-intelligence-behind-scenes> (Letöltve: 2019. 05. 18.)

²¹ Cordesman, Anthony H.: Iraq and the War of Sanctions: Conventional Threats and Weapons of Mass Destruction, Praeger, Westport, 1999, 606.

²² Styan, David: France and Iraq: Oil, Arms and French Policy Making in the Middle East, London – New York, Tauris, 2006, 134.

²³ Bar-Joseph – Handel – Perlmutter (2004): i. m. 28.

Az egyetlen állítólagos tanú (egy prostituált) nem sokkal később halálos cserbenhagyásos gázolás áldozata lett.²⁴ Ezután a reaktoron dolgozó francia és olasz cégek vezetői, mérnökei is fenyegető leveleket kaptak, valamint bombatámadás érte ez egyik olasz beszállító központját.²⁵ Ezekből az akciókból Izrael Állam semmit nem ismert el hivatalosan, azonban a legtöbben a Moszadot vélik felfedezni a történetek mögött.

Mindezen erőfeszítések, a sikeres, külföldön végrehajtott műveletek azonban hiábavalók voltak, így végül Jeruzsálem az osiraki reaktor elleni katonai csapás mellett döntött. Érdekes tény, hogy ekkoriban már lezajlott az iráni iszlám forradalom, amely a zsidó államra a korábbi rendszerrel ellentétben ellenségként tekintett, az irakiak elleni fellépésben (hiszen ekkor már Irak és Irán hadban álltak) azonban érdekazonosság mutatkozott a két fél között. Az ebből fakadó együttműködés eredményeként először az irániak bombázták az osiraki reaktort 1980 szeptemberében (Operation Scorch Sword – Égő Kard Hadművelet), amit azonban sikerült újraépíteni.²⁶ A következő támadást Operation Opera néven 1981. június 7-én Izrael indította, amely előtt, Trita Parsi könyve szerint egy magas rangú izraeli tisztviselő Párizsban találkozott Khomeini ajatollahal, ahol megbeszélték az iráni támadás tapasztalatait, valamint megállapodtak, hogy vészhelyzet esetén az izraeli gépek leszállhatnak Iránban, Tabrizban.²⁷ A Moszad feladatává ekkorra a reaktorral kapcsolatos minél alaposabb és megbízhatóbb információk megszerzése, továbbítása és elemzése/értékelése vált. Ebben állítólag az irániak és az amerikaiak is segítettek az izraeli titkosszolgálatot.²⁸ A szolgálat szakemberei 1980 októberében értesítették Menachem Begin akkori izraeli miniszterelnököt arról, hogy számításaik szerint 1981 júniusára a reaktor üzemkész lesz, és ha ez megtörténik, egy katonai csapás sokkal több negatív következménnyel járhat, mint ha ugyanezt korábban tennék. Az izraeli csapást nyolc, nem sokkal korábban szerzett F-16A vadászbombázó végezte, gépenként kettő darab Mk-84-es, nagyjából 900 kg-os bombával; őket hat F-15A kísérte.²⁹

Ez a csapás sikeres volt, és habár Irak és Franciaország megegyezett a létesítmény újjáépítéséről, ez egyéb tényezők miatt végül soha nem valósult meg.³⁰ Sokan azonban kritikusan álltak a művelethez, később ugyanis kiderült, hogy ez csak még jobban megerősítette Szaddám Huszein nukleáris fegyverek megszerzésére irányuló vágyait, és tanulva az esetből, a föld alá költöztette létesítményeit.³¹ Fontos azonban azt is látni, hogy az osiraki reaktor bombázásával Izrael időt nyert, és végül a történelem

²⁴ Peck, Don: The Long Tradition of Killing Middle Eastern Nuclear Scientists, 2012, www.theatlantic.com/international/archive/2012/01/the-long-tradition-of-killing-middle-eastern-nuclear-scientists/251338/ (Letöltve: 2019. 05. 18.)

²⁵ U. o.; Hurst, Steven: The United States and Iraq Since 1979: Hegemony, Oil and War, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2009, 55.

²⁶ Cooper, Tom – Bishop, Farzad: Target: Saddam's Reactor; Israeli and Iranian Operations against Iraqi Plans to Develop Nuclear Weapons, *Air Enthusiast*, March–April (2004/110) 2–6.

²⁷ Parsi, Trita: Treacherous Alliance: The Secret Dealings of Israel, Iran, and the United States, Yale University Press, New Haven, Conn., 2007, 107.

²⁸ Cooper–Bishop (2004): i. m. 2–12.

²⁹ Raas, Whitney – Long, Austin: Osirak Redux? Assessing Israeli Capabilities to Destroy Iranian Nuclear Facilities, *International Security*, 31 (2007/4) 10–11.

³⁰ Cordesman (1999): i. m. 606.

³¹ Braut-Hegghammer, Malfrid: Can an Attack Deny Iran the Bomb? 2010, www.huffpost.com/entry/can-an-attack-deny-iran-t_b_572162 (Letöltve: 2019. 05. 18.); Salama, Sammy – Ruster, Karen: A Preemptive Attack on Iran's Nuclear Facilities: Possible Consequences, 2004, <https://web.archive.org/web/20101110092942/http://cns.miis.edu/stories/040812.htm> (Letöltve: 2019. 05. 18.)

igazolta, hogy az Operation Opera nem volt hiábavaló, hiszen Irak nem tudott szert tenni atomfegyverekre, ami nagy fegyvertény lehetett volna mind az irak–iráni, mind pedig az öbölháború során. Az iraki atomprogram megfékezése bonyolult műveletek sorát kívánta meg a zsidó államtól, amelyek az Operation Diamondhoz hasonlóan a HUMINT, SIGINT és VISINT területét is felölelték, ráadásul megjelent a más államok szolgálataival való együttműködés is. Habár végül az IDF volt a végső kivitelező, a Moszad oroszánrésztt vállalt a szükséges információk összegyűjtésében, valamint a katonai megoldást megelőző, külföldön végrehajtott akciók kivitelezésében. Mindent egybevetve azonban az is elmondható, hogy a támadás célja itt is a technológiai fölény³² megtartása volt, illetve annak megakadályozása, hogy egy régióbeli ellenes állam stratégiai előnyre tehesen szert Izraellel szemben.

Gerald Bull és a Project Babylon

Egy másik eset során az Operation Diamondhoz hasonlóan szintén egy haditechnikai eszköz okozta a problémát. Szaddám Huszein, Irak akkori vezetője megállapodott a kanadai fegyvertervezővel, Gerald Vincent Bull-lal egy szuperágyú megépítéséről, amely képes lett volna műholdak fellövésére, alkalmazható lett volna más műholdak képességeinek megbénítására, valamint különböző töltetek több ezer kilométeres távolságba való eljuttatására. Ez természetesen nyugtalansággal töltötte el főleg az Egyesült Államokat, Nagy-Britanniát és Izraelt. Utóbbi a közel-keleti erőegyensúly felbomlásától, illetve az ágyú jelentette katonai képességektől félt, míg az USA regionális hegemoniájáért aggódott, a britek pedig a titkos iraki fegyvereladásai lelepleződésétől tartottak.³³

Gerald Bull 1928-ban született Kanadában, és a világ egyik legjobb tüzérségi szakértőjének tartották. Kevin Toolis cikke szerint Bull életének meghatározó eseménye volt, amikor 1965-ben meglátogatta egy német nő, aki egy olyan mérnök lánya volt, aki a híres Párizs-ágyúkon dolgozott. Ezek voltak azok az eszközök, amelyeket a németek 1918 tavaszán állítottak hadrendbe és amelyekkel az első világháború utolsó hónapjaiban Párizst bombázták. Az ágyú hatótávolsága nagyjából 120 km, lövedéke röppályájának maximális magassága körülbelül 40 km volt. Habár a Nagy Háború után a nyugati szövetségesek próbálták megszerezni őket, az ágyúk és tervrajzaik eltűntek. Fennmaradt azonban egy kézirat az említett német hölgy apjától, amelyet végül átadott Bullnak, aki ezt felhasználva alkotta meg későbbi szuperágyúit.³⁴ Bárhogy is történt, Bull mindenképpen előzményként és példaként tekintett a Párizs-ágyúkra későbbi munkája során. Habár ő elsősorban az űrkutatás területén kívánta hasznosítani tudását, az első „szuperágyút” a High Altitude Research Project (HARP) elnevezésű, egyértelműen katonai célú, amerikai–kanadai fejlesztési program keretein belül építette

³² Izrael hivatalosan nem ismeri el, de nem is cáfolja, hogy rendelkezik nukleáris fegyverekkel, azonban a szakértők lényegében egyetértenek abban, hogy a zsidó állam rendelkezik ilyen eszközökkel.

³³ Jones-Imhotep, Edward: Paris–Montreal–Babylon The Modernist Genealogies of Gerald Bull, in: Jones-Imhotep, Edward – Adcock, Tina (szerk.), *Made Modern – Science and Technology in Canadian History*, UBC Press, 2018, 203–206.

³⁴ Toolis, Kevin: The Man Behind Iraq's Supergun, 1990, www.nytimes.com/1990/08/26/magazine/the-man-behind-iraq-s-supergun.html (Letöltve: 2019. 05. 12.)

meg. E program a hordozórakétáknál olcsóbb megoldást keresett különböző tárgyak nagy magasságba történő kilövéséhez. Miután a programot 1967-ben befagyasztották, és mivel a világ is elvesztette érdeklődését a szuperágyú iránt (a fejlesztések más irányba folytatódtak), Gerald Bull céget alapított, és fegyverkereskedelemmel kezdett el foglalkozni.³⁵ Ezt követően válogatás nélkül adott el tüzérségi eszközöket többek között Dél-Afrikának, Iránnak, Chilének, Tajvannak, Kínának és még Izraelnek is.³⁶ Miután megszegte a Dél-Afrikára vonatkozó fegyverembargót, 1980-ban az USA-ban 6 hónap börtönbüntetésre ítélték. Szabadulását követően Brüsszelbe tette át székhelyét. 1988-tól nyílt lehetősége újra élete álmán dolgoznia, ekkor állapotodott meg ugyanis Irakkal a Babilon Projekt (Project Babylon) kivitelezéséről. A program célja egy 1000 mm-es szuperágyú megépítése volt.³⁷

Izraelnek volt mitől tartania. Habár sok érv szólt amellett, hogy a szuperágyú tüzérségi támadásra nemigen alkalmas (nem mozgatható, ha egyszer elsütik, a helye könnyen meghatározható, a visszarúgása földrengést eredményez, két elsütés között nagyon sok időnek kell eltelnie³⁸), egyértelműen képes lett volna elérni Izraelt és célba juttatni különböző tölteteket.³⁹ Ennél azonban talán még nagyobb kihívást jelentett volna, ha Irak katonai műholdak ellen tudta volna alkalmazni az eszközt, esetleg ő maga is képes lett volna ilyen eszközök felbocsátására.⁴⁰ Több jel is arra enged következtetni, hogy Irak a szuperágyú megszerzését Izrael katonai képességeinek fejlődése miatt érezhette szükségesnek. A zsidó állam ugyanis 1988 szeptemberében bocsátotta fel első megfigyelő műholdját, az Ofeq-1-et,⁴¹ az iraki kormány pedig pont ugyanabban az évben állapotodott meg Bullal.⁴² A műhold olyan stratégiai előnyt biztosított Jeruzsálemnek, amely ellen Szaddám megoldást keresett. A szuperágyú e területen két komoly képességnövekedést is biztosított volna: egyrészt Irak elérhette volna Izrael területét, így tartva azt folyamatos fenyegetés alatt, másrészt pedig az izraeli műholdak ellen is bevethető lett volna; sőt, adott esetben később Bagdad talán saját műhold felbocsátására is képes lehetett volna az eszközzel. Ez a zsidó állam számára egyértelműen a technológiai fölény és a stratégiai előny elvesztését jelentette volna, amely viszont mindig is kulcskérdés volt az ország biztonságát illetően.

A Babilon Projekt esetében az Operation Diamonddal ellentétben nem lett volna megfelelő megoldás megszerezni magát a fegyvert. Mivel még kísérleti stádiumban volt a program, és nem állt mögötte szuperhatalmi támogatás, ezért a legjobb megoldásnak valószínűleg a szabotázszt tartották Izraelben. A leghatékonyabb módszer erre pedig egyrészt a szuperágyú tervezőjének kiiktatása, másrészt pedig a külföldön gyártott alkatrészek leszállításának megakadályozása volt. Gerald Bullt 1990. március

³⁵ Park, William: The Tragic Tale of Saddam Hussein's Super Gun, 2016, www.bbc.com/future/story/20160317-the-man-who-tried-to-make-a-supergun-for-saddam-hussein (Letöltve: 2019. 05. 15.)

³⁶ Toolis (1990): i. m.

³⁷ Project Babylon: The Iraqi Supergun, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0000266049.pdf (Letöltve: 2019. 05. 15.)

³⁸ Jones-Imhotep (2018): i. m. 203–206.

³⁹ Project Babylon: The Iraqi Supergun, 1999, www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0000266049.pdf (Letöltve: 2019. 05. 15.)

⁴⁰ Park (2016): i. m.

⁴¹ Gross, Judah Ari: 30 years later, Israel declassifies footage of its first satellite launch, 2018, www.timesofisrael.com/30-years-later-israel-declassifies-footage-of-its-first-satellite-launch/ (Letöltve: 2019. 05. 15.)

⁴² Jones-Imhotep (2018): i. m. 203–206.

20-án brüsszeli lakása ajtaja előtt merénylet érte. Szemtanú és bizonyítékok híján ma sem tudjuk pontosan, hogy kik voltak az elkövetők, azonban a legtöbben a Mossadra gyanakszanak.⁴³ Bull tehát meghalt, az Öbölháború pedig pár hónappal később kitört. A program során a szuperágyú 1000 mm-es változata soha nem készült el, azonban egy 350 mm-es verziót megépítettek, és sikeresen teszteltek is (ezt Baby Babilonnak nevezték).⁴⁴ Amikor a nemzetközi koalíció győzelmet aratott Irak felett 1991-ben, Bagdad átadta az elkészült és fejlesztés alatt álló szuperágyúkat, amelyeket az ENSZ döntése alapján szétszereltek és megsemmisítettek.⁴⁵ Ezután a brit vámhivatal a fegyverhez Európában legyártott alkatrészeket lefoglalta, egy részük múzeumba került.⁴⁶

Amit e történettel kapcsolatban biztosan ki lehet jelteni, az az, hogy Gerald Bull kiiktatásával, illetve a nyugaton gyártott alkatrészek lefoglalásával Szaddám Huszein Irakjának, az arab világ akkori legerősebb hatalmának nem sikerült olyan szuperfegyverre szert tennie, amivel dominálhatta volna a Közel-Keletet, így fennmaradt a térség erőegyensúlya, és Izrael megtartotta technológiai fölényét is. Hogy ebben az izraeli titkosszolgálatoknak mekkora szerepük volt, arról megoszlanak a vélemények, az azonban bizonyos, hogy Bull a célkeresztjükben volt.

Konklúzió

Mindent egybevetve elmondható, hogy e tanulmányban említett műveletek jellegüket tekintve különbözőek, céljukat figyelembe véve azonban azonosak voltak: mindegyik az izraeli biztonság- és védelempolitika alapvetésének számító technológiai fölény, stratégiai lépéselőny megőrzésére irányult. Mivel az államuk túlélésének ez az egyik kulcsa, ezért az izraeli titkosszolgálatok igen sok mindenre képesek ennek biztosítása érdekében. Az Operation Diamond során egy ellenséges haditechnikai eszköz megszerzése szolgálta a legjobban az ország javát, az iraki szuperágyú program sabotálásához Gerard Bull halála kellett, az Operation Opera során pedig katonai csapásmérésre volt szükség. Mindhárom műveletről elmondható ugyanakkor az is, hogy rendkívül összetettek voltak, magukban foglaltak HUMINT-, SIGINT-, VISINT-jellegű feladatokat is. Az összes bemutatott művelet sikeres volt, céljukat végül (olykor a szerencsés világpolitikai eseményeknek is köszönhetően) elérték.

⁴³ Park (2016): i. m.; The Forward – Raviv, Dan Melman, Yossi: The Strange Case of a Nazi Who Became an Israeli Hitman, 2016, www.haaretz.com/world-news/europe/the-strange-case-of-a-nazi-who-became-a-mossad-hitman-1.5423137 (Letöltve: 2019. 05. 15.)

⁴⁴ Park (2016): i. m.

⁴⁵ Project Babylon: The Iraqi Supergun, 1999, www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0000266049.pdf (Letöltve: 2019. 05. 15.)

⁴⁶ Marriott, Leo – Forty, Simon: Heavyweights: The Military Use of Massive Weapons, Chartwell Books, New York, 2017, 219.

Felhasznált irodalom

- Bar-Joseph, Uri – Handel, Michael – Perlmutter, Amos: *Two Minutes over Baghdad*, Routledge, Abingdon-on-Thames, 2004. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203011492>
- Black, Ian – Morris, Benny: *Israel's Secret Wars: A History of Israel's Intelligence Services*, Grove Press, New York, 1992.
- Cooper, Tom – Bishop, Farzad: *Target: Saddam's Reactor; Israeli and Iranian Operations against Iraqi Plans to Develop Nuclear Weapons*, *Air Enthusiast*, March-April (2004/110)
- Cooper, Tom: *In 1966, Israeli Intelligence Convinced an Iraqi Pilot to Defect with His MiG-21 Fighter*, 2016, <https://nationalinterest.org/blog/the-buzz/1966-israeli-intelligence-convinced-iraqi-pilot-defect-his-17504> (Letöltve: 2019. 05. 12.)
- Cordesman, Anthony H.: *Iraq and the War of Sanctions: Conventional Threats and Weapons of Mass Destruction*, Praeger, Westport, 1999.
- The Forward – Raviv, Dan – Melman, Yossi: *The Strange Case of a Nazi Who Became an Israeli Hitman*, 2016, www.haaretz.com/world-news/europe/the-strange-case-of-a-nazi-who-became-a-mossad-hitman-1.5423137 (Letöltve: 2019. 05. 15.)
- Gross, Judah Ari: *30 years later, Israel declassifies footage of its first satellite launch*, 2018, www.timesofisrael.com/30-years-later-israel-declassifies-footage-of-its-first-satellite-launch/ (Letöltve: 2019. 05. 15.)
- Hurst, Steven: *The United States and Iraq Since 1979: Hegemony, Oil and War*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2009. DOI: <https://doi.org/10.3366/edinburgh/9780748627677.001.0001>
- Jones-Imhotep, Edward: *Paris–Montreal–Babylon The Modernist Genealogies of Gerald Bull*, in: Jones-Imhotep, Edward – Adcock, Tina (szerk.), *Made Modern – Science and Technology in Canadian History*, UBC Press, 2018.
- Kahana, Ephraim: *Covert action: the Israeli experience*, in: *Strategic Intelligence: Johnson, Loch K. (ed.), Understanding the Hidden Side of Government*, Praeger, Westport, 2007.
- Marriott, Leo – Forty, Simon: *Heavyweights: The Military Use of Massive Weapons*, Chartwell Books, New York, 2017.
- Mladenov, Alexander: *Mikoyan-Gurevich MiG-21*, Osprey Publishing Ltd., Oxford, 2014.
- Ofek, Rafael: *"Operation Opera": Intelligence Behind-The-Scenes*, 2015, www.israel-defense.co.il/en/content/operation-opera-intelligence-behind-scenes (Letöltve: 2019. 05. 18.)
- Parsi, Trita: *Treacherous Alliance: The Secret Dealings of Israel, Iran, and the United States*, Yale University Press, New Haven, Conn., 2007.
- Peck, Don: *The Long Tradition of Killing Middle Eastern Nuclear Scientists*, 2012, www.theatlantic.com/international/archive/2012/01/the-long-tradition-of-killing-middle-eastern-nuclear-scientists/251338/ (Letöltve: 2019. 05. 18.)
- Sciolino, Elaine: *The Outlaw State: Saddam Hussein's Quest for Power and the War in the Gulf*, John Wiley & Sons, Hoboken, 1991.
- Styan, David: *France and Iraq: Oil, Arms and French Policy Making in the Middle East*, London – New York, Tauris, 2006.

- Toolis, Kevin: The Man Behind Iraq's Supergun, 1990, www.nytimes.com/1990/08/26/magazine/the-man-behind-iraq-s-supergun.html (Letöltve: 2019. 05. 12.)
- Vandenbroucke, Lucien S.: The Israeli Strike Against OSIRAQ – the dynamics of fear and proliferation in the Middle East, *Air University Review*, (1984/September-October)
- Braut-Hegghammer, Malfrid: Can an Attack Deny Iran the Bomb? 2010, www.huffpost.com/entry/can-an-attack-deny-iran-t_b_572162 (Letöltve: 2019. 05. 18.)
- Ragaini, Richard C. (szerk.): International Seminar on Nuclear War and Planetary Emergencies: 29th session, World Scientific Publishing, Singapore, 2003.
- Raas, Whitney – Long, Austin: Osirak Redux? Assessing Israeli Capabilities to Destroy Iranian Nuclear Facilities, *International Security*, 31 (2007/4) 7–33. DOI: <https://doi.org/10.1162/isec.2007.31.4.7>

Internetes források

- Hare, Thomas van: Defection to Israel, 2015, <http://fly.historicwings.com/2015/04/defection-to-israel/> (Letöltve: 2019. 05. 12.)
- Park, William: The Tragic Tale of Saddam Hussein's Super Gun, 2016, www.bbc.com/future/story/20160317-the-man-who-tried-to-make-a-supergun-for-saddam-hussein (Letöltve: 2019. 05. 15.)
- Pascovich, Eyal: "Operation Diamond" (1966)- Obtaining the MiG-21 Jet Fighter's Technologies, é. n., <http://lecturersold.haifa.ac.il/he/Hev/epascovic/Documents/Pascovich.pdf> (Letöltve: 2019. 05. 15.)
- Project Babylon: The Iraqi Supergun, 1999, www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0000266049.pdf (Letöltve: 2019. 05. 15.)
- Salama, Sammy – Ruster, Karen: A Preemptive Attack on Iran's Nuclear Facilities: Possible Consequences, 2004, <https://web.archive.org/web/20101110092942/http://cns.miis.edu/stories/040812.htm> (Letöltve: 2019. 05. 18.)
- Wilson, Richard: Letters to the Editor, 2005, www.theatlantic.com/magazine/archive/2005/03/letters-to-the-editor/303727/ (Letöltve: 2019. 05. 18.)

